

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

ТОМЕНКО Олесь Миколаївна

**ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНА КОНЦЕПЦІЯ
МИХАЙЛА КАЛИНОВИЧА В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ
20 - 30-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 10.01.01 - українська література

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Київ - 1997

Аб. 38.042

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі порівняльних досліджень Інституту українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: - доктор філологічних наук, професор
Грицик Людмила Василівна

Офіційні опоненти: - доктор філологічних наук, професор
Клочек Григорій Дмитрович
- кандидат філологічних наук, доцент

Бернадська Ніна Іванівна
Провідна установа - Одеський державний університет

Захист дисертації відбудеться 20 червня 1997 р. о ____ годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 01.01.27 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) філологічних наук при Київському університеті імені Тараса Шевченка (252030, Київ-30, бульвар Тараса Шевченка, 14).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Київського університету імені Тараса Шевченка

Автореферат розіслано "20" травня 1997 року

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00743035 (M)

Учений секретар спеціалізованої ради, доктор філологічних наук, професор

Л. Згурин

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Переоцінка суспільних вартостей передбачає ретроспективний перегляд та осмислення нового погляду на культурні цінності, які протягом довгого часу панування офіційної ідеології залишались позаструктурними об'єктами національної інтелектуальної системи. Одним із таких фактів українського літературного процесу є 20-30-і роки ХХ століття.

У процесі успадкування духовних надбань попереднього етапу нова традиція, як правило, залучає матеріал, який досі не актуалізувався. Таким неактуалізованим матеріалом, що допомагає реставрувати національний літературний, мистецький, науковий процес 20-30-х та наступних років, є багатоаспектна спадщина Михайла Яковича Калиновича (1888 - 1949), діяльність якого розвивалася переважно у руслі неокласичних традицій, хоча часом виходила поза її межі.

З ім'ям М.Калиновича - науковця, поета, перекладача - пов'язаний якісно новий етап національної літератури, науки та культури.

Процес розвитку і становлення української літератури та літературознавства 20-30-х рр. ХХ ст. в основному вже осмислений сучасною наукою й залучений до контексту загальнолітературних пошуків. У працях сучасних відомих дослідників новий погляд на літературний процес означеного періоду об'єктивно відтворює періоди змагань і пошуків нового українського мистецтва.

Здебільшого у полі зору дослідників перебувають художні твори та літературознавча, критична царина. Розвиток перекладацького мистецтва, як правило, перебуває поза увагою науковців, хоча він становить невід'ємну частину національного літературного процесу загалом і творчої біографії митця зокрема.

В контексті літературного процесу спадщина М. Калиновича не вивчалась взагалі. Єдиним джерелом є нарис Ю.О.Жлуктенка "Михайло Якович Калинович", опублікований 1991 року та окремі публікації переважно мовознавчого характеру.

Історико-літературна концепція М.Калиновича в контексті літературного та наукового процесу в Україні розглядається вперше. Грунтовне осмислення й засвоєння теоретично-методологічних, наукових принципів діяльності М.Калиновича є важливим для національного літературознавства, теорії та

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

практики перекладу, науки загалом. З цього погляду тема дисертації видається нам актуальною і перспективною.

Метою дисертаційного дослідження є:

- відтворення та інтерпретація історико-літературної концепції М.Калиновича, в межах якої розглядається також його перекладацька діяльність;
- з'ясування традицій та новаторських тенденцій концепції;
- визначення її специфіки у синхронічному та діахронічному контексті вітчизняної та європейської науки;
- аналіз основних моментів концепції творення "модерного" літературознавства, а також нові пошуки перекладацького мистецтва, що зафіксовані у наукових працях і перекладах М.Калиновича, неокласиків, тогочасних літературних критиків та перекладознавців (С.Родзевича, Г.Майфета, Б.Якубського, С.Савченка, В.Державіна, О.Фінкеля, А.Ніковського, І.Кулика, М.Могілянського, інших). Мета дисертаційного дослідження зумовила використання наукових праць сучасних науковців В.Агеєвої, В.Брюховецького, С.Влахова та С.Флоріна, Г.Гадамера, Г.Грабовича, С.Гречанюка, Т.Гундорової А.Діма, В.Дончика, М.Льницького, Ю.Коваліва, С.Ковганюка, П.Кононенка, В.Коптілова, Ю.Кундзіча, а також В.Мельника, М.Наснка, Я.Решкера, А.Федорова, Ю.Шереха та інших дослідників.

Дисертаційна робота має на меті розглянути концепцію М.Калиновича на основі його літературознавчих праць, перекладів, архівних матеріалів, свідчень і спогадів сучасників, а також відомих на сьогодні матеріалів, безпосередньо пов'язаних з літературною епохою 20-30-х років.

Виходячи з цього, завданням дисертаційної роботи є :

- вивчити погляди М.Калиновича на літературний процес, визначити його позицію в літературній дискусії 1925-1928 років на основі його літературознавчих праць;
- простежити, як позначилася участь М.Калиновича у семінарі В.Перетца на його науковій діяльності;
- систематизувати і проаналізувати перекладацьку спадщину, яка розцінюється як органічна складова діяльності М.Калиновича-літературознавця;
- проаналізувати шляхи вирішення проблеми національної специфіки, яка була однією з головних у літературознавчій концепції М.Калиновича.

У дисертаційній роботі простежується генеза наукової методології у порівнянні з методологією неокласиків та представників інших напрямків, а

також роль наукових досліджень М.Калиновича у контексті тодішніх літературознавчих (і перекладацьких) прямивань; виявлення новаторських інтенцій та еволюції традицій національного та зарубіжного літературознавства у спадщині науковця на основі синхронічного та діахронічного зіставлення.

Теоретико-методологічну основу роботи складають праці О.Білецького, М.Грушевського, М.Дашкевича, М.Драгоманова, М.Зерова, В.Перетца, О.Потебні, І.Франка, істориків та літературних критиків 20-30-х років та сучасних дослідників В.Дончика, А.Зорівчак, М.Ільницького, В.Коптілова, В.Мельника, М.Наєнка, а також Д.Наливайка, М.Новикової та інших.

Мета і завдання дисертаційної роботи зумовили використання відповідних **методів дослідження** - історико-культурного, порівняльно-історичного, порівняльно-текстологічного в поєднанні з принципами системного підходу. Ретельний аналіз дав змогу залучити до дослідження ті праці М.Калиновича, в яких найбільш чітко і повно розкривається його історико-літературна концепція у контексті розвитку національної наукової думки.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у залученні до студій цілком не вивченого, не систематизованого поетичного, літературознавчого доробку науковця, у зіставленні текстів оригіналу й перекладу з метою систематизації та інтерпретації літературознавчих (і перекладацьких) поглядів М.Калиновича у контексті національного літературного процесу. Вперше аналізується поетична збірка М.Калиновича "Шалфейные холмы" як складова його науково-літературної діяльності. Детально вивчені переклади, здійснені М.Калиновичем, насамперед, переклади англомовних творів доводять, що історія українського перекладу 20-30-х рр. була органічною складовою історії літератури і відтворювала ті ж періоди змагань, пошуків, що й оригінальна література.

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання результатів дослідження для читання курсів лекцій з історії української літератури, історії перекладу в Україні, спецкурсів, побудованих на вивченні літературного процесу 20-30-х років ХХ ст., а також при написанні праць з історії української літератури та порівняльних досліджень.

Апробація роботи. Дисертація обговорена і схвалена на спільному засіданні відділу порівняльних досліджень Інституту українознавства та кафедри історії української літератури Київського університету ім. Тараса Шевченка. Основні висновки і положення дисертації апробовані в трьох публікаціях і виступах на

щорічних наукових конференціях (жовтень 1994 р., квітень 1996), на Всеукраїнській міжвузівській конференції молодих вчених (травень 1996).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність; визначаються новизна, практична цінність роботи, методологічна основа, її мета, завдання, та стан висвітлення на сьогоднішній день. Поставлена проблема формування історико-літературної концепції Михайла Калиновича та контекстуальності її функціонування, в рамках якої об'єктивно розглядаються перекладацькі принципи науковця.

Перший розділ - "Формування основних принципів історико-літературної концепції Михайла Калиновича". Формування наукових поглядів М.Калиновича почалося ще під час навчання у Колегії Павла Галагана і продовжувалося в Київському університеті, де він вивчав порівняльне мовознавство, давньоіндійську та слов'яно-руську філологію, а також у Лейпцигському університеті у семінарах найзначніших лінгвістів того часу (В.Віндша - індійська філологія, К.Бругмана - граматики індоєвропейських мов і давньогрецька мова, А.Лескіна - литовська мова). Вирішальну роль у становленні наукових принципів та виробленні наукової методології молодого дослідника відіграло навчання у двох наукових семінарах - проф.Ф.І.Кнауера, та проф.В.М.Перетца.

Для повної реконструкції питання про становлення літературознавчої науки на Україні першого десятиліття та її розвитку в 20-30-х роках ХХ століття, велике значення має відновлення факту про діяльність Семінару російської філології під керівництвом академіка В.Перетца та залучення його до вивчення національного літературного процесу. На цьому, зокрема, наголошує ряд дослідників: Г.Костюк, М.Наєнко, В.Брюховецький, С.Мельник, інші.

До осіб, наукові погляди і методи яких формувалися під час навчання на Семінарі, належали: М.Калинович, О.Бургардт, М.Драй-Хмара, П.Филипович, С.Савченко, Л.Білецький, І.Огієнко, Є.Тимченко, О.Баранников, С.Маслов, В.Маслов, О.Дорошкевич, К.Копержинський та інші, які згодом стали активними учасниками національного відродження, фундаторами нових поглядів на шляхи розвитку української літератури, науки, культури.

Головною засадою методологічної концепції В.Перетца було застосування філологічного методу при розгляді літературних фактів. Разом з тим, учні

В.Перетца, розглядаючи "літературний факт", вважали, що він може стати науковим знанням лише за умови віднайдення його суті і значення у зв'язку з іншими літературними явищами. Такий підхід до літературного матеріалу став домінуючим у М.Калиновича. Велике значення для становлення М.Калиновича, а також інших молодих науковців мала методологія джерелознавства, оскільки кожен з учасників Семінару повинен був навчитися працювати над "сирим" матеріалом, на "задвірках науки".

М.Калинович, як учень В.Перетца, у своїй подальшій роботі дотримувався принципів об'єктивного тлумачення фактів, основою яких є: відстороненість від будь-яких класових упереджень та симпатій; міркування про мінливу суть прекрасного, як одного з основних понять естетики; необхідність критичного перегляду традиційних авторитетних і в той же час хибних уявлень; переоцінка класичного наукового надбання; неможливість побудови науково-об'єктивних узагальнень на основі аналізу кількох окремих поодиноких фактів.

Ці положення покладені в основу концепції М.Калиновича, суть якої полягає у:

- детальному вивченні та осмисленні літературного твору, пильному студіюванні тексту;
- знанні мов;
- володінні провідними літературознавчими теоріями;
- синтетичному використанні методів;
- масштабній синтетичній роботі, якій передують аналітичні дослідження;
- вивченні літературного факту в широкому культурному (світовому і національному) контексті;

Дана концепція покладена в основу літературознавчих праць М.Калиновича "Природа и быт в древнеиндийской драме" (1916), "Бхавабхути Шрикантха" (1918), "Гибель Гесперидовых садов" (1918), "Шляхи новітньої французької поезії" (1924), "Концентри індійського світогляду" (1928), Семінарської роботи "История об Александре, российском дворянине" і "Повесть о Петре Златых Ключей" (1954), а також ряду праць про творчість письменників Великобританії: Р.Стівенсона, Дж.Конрада, Г.Уеллса.

В дисертаційній роботі вперше аналізується поетична збірка М.Калиновича "Шалфейные холмы", видана 1914 року власним коштом у Лейпцігу. Розгляд поезій допомагає повніше спостерегти пошуки у творчій лабораторії літературознавця. Дана збірка - це витончена гра інтелекту. Можна стверджувати,

що це синтез знань, здобутих у Колегії Галагана, Київському університеті (семінари Ф.Кнауера і В.Перетца) і Лейпцигському університеті та тодішніх зацікавлень М.Калиновича (авангардові пошуки). Названа збірка - це наукові знання, втілені у поетичній формі. В ній акумульовані знання східних літератур та європейський і російський символізм.

Перший розділ складається з трьох підрозділів. Така структура зумовлена поставленими завданнями, які розкривають суть наукової діяльності М.Калиновича.

У першому підрозділі "Становлення літературознавчих принципів у ранніх наукових студіях (1907-1918)" Вперше аналізуються дві індологічні розвідки "Природа и быт в древнеиндийской драме" (1916) та "Бхавабхуті Шрікантха" (1918), у яких синтезуються історико-філологічний, лінгвістичний та власне історичний аспекти вивчення літератури. Інтерес науковця до давньоіндійської літератури проектувався на пізнання і осягнення суті свого, національного.

Звернення науковцем уваги на природу і побут в давньоіндійській драмі не є випадковим, оскільки вони несуть на собі не лише декоративне навантаження, а й відбивають національну специфіку індійської літератури, яка була основою студій М.Калиновича.

Основними принципами розгляду та аналізу М.Калиновичем драматичних творів залишається джерелознавство, яке простежується на кількох рівнях:

- вивчення текстів в оригіналі;
- залучення іншомовних критичних джерел (у першій розвідці налічується посилання більше як на півсотню іншомовних досліджень англійською, французькою мовами, на санскриті).

Відтворення історико-культурного середовища, в якому відбувалося формування певного літературного явища, було основною методологічною засадою М.Калиновича.

Уже 1916 року у названій праці на матеріалі давньоіндійської літератури М.Калинович акцентує увагу на специфіці літератури, яка визначається специфікою сприйняття природи і специфікою її опису автором. Згодом, 1928 року у праці "Концентри індійського світогляду" М.Калинович продовжив обґрунтування національної специфіки літератури, але в ширшому контексті.

Порівнюючи такі різні літератури - латинську та індійську - у період їхнього розвитку, вчений прийшов до несподіваного висновку про типологічні сходження двох літератур, на основі того, що вони "дуже схожими образами

говорять про природу". Ця подібність пояснюється загальним для поетів Риму та Індії настроєм, яким є життєрадісність, що проявляється у тотожних культах Шіви і Діоніса.

Специфічною рисою індійської ментальності, яка відбита у поезії золотого пори є те, що навіть у моменти "перенасичення звичними формами життя, поети навіть у мріях не виходять за межі рідної країни", не відчувають "голоду за чужоземними прянощами". Ця риса, визначена дослідником, суттєво підкреслює особливості національної специфіки літератури.

На основі текстологічних досліджень, М.Калинович заперечив гіпотезу Ф.Нева про хронологію драм Бхавабхуті Шрікантхи і висунув власну: першою на його думку, була створена драма "Діяння Рами", потім "Малаті і Мадхава" і, насамкінець, "Останні діяння Рами".

Міцна основа текстологічної та компаративістської шкіл літературознавства, в якій найголовнішим М.Калинович вважав контекстуальність та всеохопність об'єктивно досліджуваного матеріалу з погляду виявлення його національної специфіки, а також ґрунтовні мовознавчі знання (зокрема у царині санскриту) - все це у комплексі дало йому великі можливості для ґрунтовних наукових студій.

Другий підрозділ "Основні напрямки науково-творчої діяльності 20-30-х років". Михайло Калинович як активний учасник національного літературного процесу, та його друзі й однодумці, серед яких неокласики, відомі науковці А.Кримський, Є.Тимченко, О.Баранников, Л.Булаховський, усвідомлювали необхідність та важливість вироблення нових засад творення національної культури, науки, літератури. Оскільки М.Калинович працював у багатьох галузях науки (індоевропеїстика, давньоіндійська філологія, лексикографія, загальне мовознавство, літературознавство та переклад, ін.), до поставленого завдання він підходив комплексно.

На початку 20-х років особливо гостро постало питання про шляхи розвитку української літератури. Постановка цього питання не була новою для української літератури, над його вирішенням працювали ще у ХІХ столітті П.Куліш, М.Драгоманов, М.Дашкевич, І.Франко, Леся Українка та інші діячі української культури. Необхідно відзначити, що культурна ситуація України, як, власне, і кожного народу, окреслюється трьома концентричними колами, перше з яких - власне національна (українська) культура, друге - містить у собі всі культурні здобутки, що творяться на Україні і третє - органічне побутування

поруч із національними явищами інокультурних фактів, які реципінуються національним організмом.

Для М.Калиновича - учасника літературного процесу, було очевидним, що національна література має дві основні складові частини - власне національні елементи та зовнішні, запозичені елементи, що синтезуються в межах даної літератури. Марною була б спроба обмежувати певну літературу тільки її питомими, специфічними рисами, не враховуючи міжнародних впливів, про що писав свого часу І.Франко. Проте кожна література має різне пропорційне співвідношення національних і міжнародних рис (елементів).

Історико-літературна концепція М.Калиновича полягає, зокрема, у розкритті національної специфіки літератури (яка досліджувалась ним на матеріалі давньоіндійської та західноєвропейських літератур) та залученні перекладів (які, певною мірою, і були тими "інокультурними" імпульсами) як органічної складової літературного процесу, що відтворювали ті ж періоди пошуків, змагань, прямувань, що й оригінальна література.

Початок століття й особливо 20-30-і роки були періодом активного пошуку нових форм і засобів розвитку української літератури. Поява нових численних літературних угруповань, які постійно реорганізовувались, не лише змінюючи назву, а й змінюючи свої завдання і цілі залежно, на жаль, від розвитку політичних настроїв, спричинили неоднорідність, строкатість літературного процесу.

Вже модерністський етап розвитку української літератури та критики мав на меті перебороти вузькі рамки провінційності та народницької утилітарності, побутово-етнографічної обмеженості через орієнтацію на європейські рухи. Свідчення цього - відозва М.Коцюбинського та М.Чернявського. У 20-х роках пошук нової літератури продовжували, трансформуючи попередні традиції та втілюючи власні концепції, "ваплітани" (М.Хвильовий, М.Куліш), "неокласики" (М.Зеров, П.Филипович, О.Бургардт, М.Драй-Хмара, М.Рильський), "ланчани" (В.Підмогильний, Є.Плужник, Т.Осьмачка, П.Косинка). Інших поглядів дотримувались письменники пролетарського спрямування, заперечуючи старе (традиційне) і шукаючи нове (часто поверхове).

Попри всю різноплановість літературних сил, різноспрямованість та суперечливість літературного процесу, творилося "об"єктивно єдине духовне

поле³ українського народу. Для українського літературного процесу, яким би взаємопротилежним він не був, наріжним каменем було збереження національної суті літератури. У більшості декларацій та маніфестів різних літературно-мистецьких угруповань ставилося два питання: якою має бути нова революційна література та її ставлення до надбань національної й світової культури; як поєднати пролетарський інтернаціоналізм, комуністичні інтенції нової літератури з її національною сутністю.

Ці два вищезначені питання призвели до відомої літературної дискусії 1925-1928 рр. Висунута М.Хвильовим дилема "Європа чи просвіта?" була спрямована проти літературного примітивізму і непрофесійності, які можна було подолати, на його думку, опануванням кращого з європейської культури.

М.Зеров підтримав та поглибив дану тезу: до джерел, маючи на увазі засвоєння кращих європейських літературних зразків на різних рівнях мистецьких студій. Особлива увага зверталась на вивчення європейської техніки.

В контексті даної дискусії позиція М.Калиновича була чітко детермінована. По-перше, він бачив розвиток української літератури у зв'язку з розвитком європейської літератури і, відповідно до цього, вважав переклад однією із складових українського літературного процесу. Як літературознавець він студював, окрім східних, ще й західноєвропейські літератури (англійську, французьку), а також російську та робив переклади з оригіналів, що було практичним втіленням вимоги М.Зерова.

Концепція М.Калиновича полягала у залученні до скарбниці української літератури класичних творів європейської літератури, які відіграли роль у становленні національних літератур (англійської, французької) і стали світовим надбанням. Адже, національна література немислима без хорошої перекладної літератури.

У 20-і роки перекладацька діяльність набула широких масштабів, але така позитивна кількісна характеристика почасти втрачала на якості перекладів. Літературознавці того часу обгрунтовано доводили, що ствердити українську літературу на світовому форумі, можна лише через творче змагання з архітворами світового письменства, тобто стоячи на тому самому європейському ґрунті, на тому самому рівні беззастережної мистецької досконалості. А щоб не

---

³ Дзюба І. Літературно-мистецьке життя. 10-30-і роки // Історія української літератури ХХ століття. - К., 1993. - Кн. 1. - С. 81.

статі епігонами якоїсь із літератур, треба, міцно засвоївши існуючі здобутки, талановито їх перевищити, синтезуючи на національному ґрунті.

М.Калинович усвідомлював необхідність для української літератури залучення якнайповнішої інформації про розвиток і досягнення європейських літератур. Для заповнення цього інформаційного простору він працював у трьох напрямках: переклад та редагування (твори англійських письменників Р.Стівенсона, Дж.Конрада, Г.Уеллса; французьких письменників А.де Реньє, Е.Золя, Д.Дідро, А.Франса; російських письменників М.Гоголя, А.Чехова, М.Горького), літературознавство - передмови до перекладених чи зредагованих ним книг, що давали українському читачеві цілісну картину творчості певного письменника у контексті національної та світової літератури; літературна критика - ґрунтовний критичний нарис "Шляхи новітньої французької поезії" (1924).

Комплексний підхід науковця до європейських культурних здобутків органічно поєднувався із теоретичними засадами неокласиків. В ході літературної дискусії він підтримував позицію М.Зерова та М.Хвильового, практично доводячи своїми дослідженнями та перекладами необхідність для української літератури вивчення як "технічної", так і "психологічної" Європи.

У контексті творчих інтересів М.Калиновича значне місце посідала західноєвропейська культура, до ареалу якої належить не лише література, а й мистецтво. Зацікавлення М.Калиновича французькою літературою переддоби і доби модернізму тісно пов'язане з не меншим інтересом до французького живопису того ж періоду. Висвітлення європейського коріння модерністських та передмодерністських прямивань знаходимо у дослідженні М.Калиновича "Шляхи новітньої французької поезії" (1924) та у перекладеній ним (у співавторстві з Є.Старинкевич) книзі Е.Золя "Французький живопис XIX ст."(1940). Ці два дослідження мали неабияке значення для національного літературного процесу того часу. Адже "Шляхи новітньої французької поезії" - це глибоке наукове дослідження, оперте на першоджерела як теоретичного, так і поетичного характеру (переклади поезій були здійснені самим М.Калиновичем та О.Бургардтом), що давало і сьогодні дає змогу українському читачеві прослідкувати всі, до найменших змін, порухи нової французької поезії, послідовність та наступність поетичних шкіл, течій, напрямів і т.д., які безпосередньо чи опосередковано впливали на український літературний процес.

Нарис "Шляхи новітньої французької поезії" був написаний 1921 року як вступна стаття до збірки французької лірики XX століття в українських

перекладах. Задум укласти таку антологію належав невеликому гурту київських поетів. За політичних обставин, що склалися тоді на Україні, названа збірка не побачила світу, а нарис, за порадою М.Зерова, був опублікований окремою книгою 1924 року.

М.Калинович усвідомлював, що нарис літературно-історичного характеру не здатен замінити антології, хоча покладав надії на те, що зможе викликати інтерес в українського суспільства до творчості "колишніх абеїстів", що стоять у перших лавах Молодої Франції, ...що імена Рене Гіля, Шарля Вільдрака, Александра Мерсеро, Жоржа Дюамеля і Жюля Ромена стануть для нашого молодого покоління такими ж рідними, якими для старшої генерації в нас були славнозвісні імення Бодлера, Верлена, Малларме."⁴

У нарисі яскраво проілюстрована зміна одних течій іншими на матеріалі розвитку французької поезії. Це дає можливість простежити і відповідні зміни в українському літературному процесі, які відбувалися під впливом французької (і загалом європейської) новачії, що є важливим моментом у становленні власне української літератури.

Аналіз нарису "Шляхи новітньої французької поезії" дає змогу говорити про теоретико-методологічну систему М.Калиновича. У даному випадку можемо судити про її єдність з багатьма науковими концепціями та підходами: наприклад з культурно-історичною теорією І.Тена, ідеями Дільтея, методологічною концепцією М.Зерова, яка поєднувала соціологічні, формальні, культурологічні прийоми.

У даному дослідженні основним предметом історико-літературних студій є зміна напрямків, еволюція літературних понять, що дозволяє провести паралель між теоретичною концепцією М.Калиновича та еволюційним методом Ф.Брунет'єра, який тлумачив історію літератури як "культурно-прагматичне зображення літературної еволюції на ґрунті загальної еволюції суспільства, визначення послідовності і наступності літературних явищ."

Нарис М.Калиновича якраз і розкриває еволюцію французької поезії ХІХ-початку ХХ ст., послідовність змін течій, напрямів на тлі "загальної еволюції суспільства". В еволюційній концепції М.Калиновича на першому плані виступають не естетичні закони, не питання психологічної основи творчості чи соціальної зумовленості літератури, а, насамперед, послідовність і наступність літературних явищ, їх генеза, форми побутування, внутрішні і зовнішні аспекти

---

⁴ Калинович М. Шляхи новітньої французької поезії.- К., 1924. - С.1

складного літературного процесу, в якому нове приходить на зміну старому, витісняючи і трансформуючи його, що яскраво засвідчено у нарисі літературознавця.

Наукове дослідження М.Калиновича стало етапом у творенні "модерного" літературознавства. Його значення високо оцінив П.Филипович у роботі "Українське літературознавство за 10 років революції", а 1926 року нарис був удостоєний премії Комітету сприяння вченим, що у ті часи траплялося не часто.

Відтак, правомірним буде висновок, що завдяки систематичним дослідженням у галузі західноєвропейських літератур таких науковців, як М.Калинович, О.Бургардт, М.Зеров, С.Родзевич, Т.Якимович, С.Савченко, О.Білецький та багатьох інших, українське літературознавство перетворювалося "з епізодичного заняття одинаків на багатогалузеву професійно зрілу науку".⁵ Як показало знайомство із науковою спадщиною М.Калиновича, він був добре обізнаний з історико-літературними концепціями М.Максимовича, І.Франка, М.Возняка, М.Грушевського, Б.Лепкого, С.Єфремова, ін. Особливо близькою йому була історико-літературна концепція І.Франка, який вивчав історію української літератури одночасно працюючи на широкому полі інших літератур (східних і європейських). У концепції, твореній М.Калиновичем, було багато спільного з тим, що творили попередники. Але особливістю історико-літературної концепції М.Калиновича є те, що він надзвичайно широко залучає матеріал інших літератур, ґрунтовно подає контекстуальність функціонування літературного явища. Наукові студії М.Калиновича у царині західноєвропейської культури заповнювали лакуни українського літературного процесу, який М.Зеров та М.Хвильовий спрямовували до джерел, до студій тих європейських здобутків, які українська література мала засвоїти, аби мати можливість подальшого поступу.

У третьому підрозділі "Проблема національної специфіки літератури у працях М.Калиновича" вперше робиться спроба розглянути одну з найважливіших праць 20-х років "Концентри індійського світогляду" (1928) у контексті українського літературного процесу та у зв'язку з гостро поставленою проблемою національної специфіки літератури. У період національного відродження 20-30-х рр., особливо гостро постало питання про національну специфіку української літератури, яка, на думку передових українських

⁵ Наєнко М. Наука і кон'юнктура. Українське літературознавство 1917-1992 років. - К., 1993. - С.28.

мислителів, не повинна була губитися серед нашарувань інокультурних впливів, що йшли, зокрема, з тих самих "європейських джерел". Тому М.Зеров наголошував на засвоєнні, перш за все, національних традицій.

Погляди дослідника, викладені у роботах "Природа и быт в древнеиндийской драме" (1916), "Бхавабхути Шрикантха" (1918), а особливо у "Концентрах індійського світогляду" (1928), дозволяють з'ясувати суть національної специфіки.

Науковець поділяв і розвивав думки своїх попередників О.Потебні, І.Франка, В.Перетца, М.Грушевського, С.Єфремова про те, що кожна національна література - це виплід, за словами І.Франка, "свогого, місцевого, оригінального і своєрідного з привозним, чужим".⁶

Розгляд і виявлення національної специфіки літератури М.Калиновичем на чужому матеріалі (в даному разі - індійської культури) були зумовлені, на думку дисертанта, принаймні, двома причинами:

1) "Концентри індійського світогляду" були продовженням і розширенням індологічних студій, котрі тривали протягом десятиліття;

2) суспільно-політична ситуація на Україні 1928 року вже не дозволяла безпечно розробляти проблему специфіки національної, зокрема, української літератури.

У своїх роботах М.Калинович дотримується думки про первинні оригінальні та самобутні риси будь-якої культури, які він визначає як "внутрішню форму культури" або "душу культури", що в історичній ретроспективі (зародження, розквіт, занепад) істотно вирізняють даний тип культури від будь-якого іншого.

Очевидно, що працюючи над даною проблемою, М.Калинович спирався також на відоме дослідження О.Шпенглера "Присмерк Європи", оскільки термін "душа культури" та її генеза, визначені німецьким філософом, знаходять свій відгук у праці українського науковця.

Особлива увага з'являється в дисертації на розвиток М.Калиновичем думки О.Шпенглера про феномен множини культур-"організмів", що йшла всупереч панівній доктрині поступового лінійного історичного процесу, в центрі якого - Західна Європа.

---

⁶ Франко І. Історія української літератури. // Зібрання творів у 50 тт. - Т.40.- С.10.

"Душа культури" (на означення Калиновичем специфічних рис) через релігію, етику, звичаї підкоряє собі не лише індивідуальну волю, а також і розвиток мови, канонізує художню творчість, накладаючи одну печать на всі складові культури.

Велику роль у формуванні національних особливостей певної культури відіграє географічне розташування, кліматичні умови, флора і фауна даної території. Порівнюючи зародження особливостей великих цивілізацій (Греції, Єгипту, Індії та інших) під впливом геоприродних чинників, М.Калинович доходить висновку про закономірність, а не випадковість їх ролі у становленні не лише психофізичних, ментальних, світоглядних своєрідностей певної культури, а й їх вплив на тип письма, віршовані розміри і т.д.

У полі зору М.Калиновича також знаходиться тісний взаємозв'язок людини з "інертним оком" (природою), який безперечно знаходив своє відображення у "звуках та барвах", рисах зовнішньої подібності (матеріальна та духовна культура великою мірою визначена саме формами органічного світу).

Скориставшись структурою концентричних кіл, вчений послідовно розташовує етапи розвитку давньоіндійського світогляду: мова, міфологія, епопея, філософська система.

На основі дослідження літературних контактних зв'язків і типологічних сходжень, вченому вдалося з'ясувати спільні моменти у розвитку різних літератур і одночасно виявити їх національні особливості, у першу чергу, давньоіндійської літератури. Простежується, як на основі розгляду та аналізу структури епосу М.Калинович вицлює специфічні національні особливості, які полягають у "безмірному обростанні центрального ядра ступеневими шарами", одночасно зберігаючи та модернізуючи "стародавні спорудження". Саме в такому темпоральному оновленні старого, а не його запереченні, виявилися національні ознаки індійського світогляду.

Важливим елементом аналізу загальнокультурної ситуації в Індії є звернення дослідника до контактних впливів. У даному науковому дослідженні обстоюється думка про те, що зв'язки з іншими культурами - явище об'єктивно існуюче, тому варто розглядати його у всій широті та у співвіднесеності з національними явищами. Дослідник провадить розгляд впливів у тісному зв'язку із суспільним життям. В ході цього вивчення визначаються специфічні аспекти впровадження іноземних впливів на новий ґрунт, а також значення національної традиції при рецепції та освоєнні іноземних елементів.

М.Калинович усвідомлював, що дослідження літературних контактних зв'язків і типологічних сходжень дозволяє найповніше виявити спільні моменти у розвитку літератур і одночасно виділити національні особливості. Взнявши за основу "чужий" матеріал (в даному випадку - індійську культуру), дослідник опрацював проблему національної специфіки за допомогою порівняльно-історичних досліджень та філологічного методу, залучаючи, окрім того, такі допоміжні науки як всесвітня історія, географія, біологія та інші, що дало йому можливість комплексно підійти до розв'язання даної проблеми.

В цьому плані він продовжив традицію українських науковців О.Потебні, М.Драгоманова, І.Франка, В.Перетца, М.Грушевського, С.Єфремова, М.Зерова, П.Филиповича про синтез національного та чужоземного в кожній літературі і про шляхи їх вивчення методом порівнянь, аналізу, співвідношення літературних явищ з аналогічними в іншій національній сфері, враховуючи, насамперед, соціально-економічні та загальнокультурні фактори.

Практично у всіх індологічних працях М.Калинович підтверджує думку О.Потебні, що в усній словесності завдяки тривалій праці, в яку потроху проникає особистісна думка, починають виражатись і особливості народні. Але лише в літературі - безумовно, здоровій, самостійній, якою зрештою була, як давньоіндійська, так і давньоукраїнська - остаточно і цілком може виразитись власна "фізіогномія" народу.⁷

Національна специфіка індійської літератури розкрита дослідником на основі:

- залучення широкої історичної перспективи;
- всебічної та послідовної характеристики індійської цивілізації (синтез особливостей соціально-економічних, політичних, географічних, матеріальних, духовних, філософсько-релігійних сторін);
- текстових досліджень (Веди, Ригведа, Магабгарата, драм Бхавабхуті Шрікантхи та ін.), на основі яких виявлені суто національні риси індійського світогляду.
- знання санскриту дало можливість науковцеві зробити самостійні висновки на основі текстологічних студій.

У зв'язку з аналізом даних праць М.Калиновича у дисертації стверджується, що українська наукова думка кінця ХІХ-початку ХХ століття не

---

⁷ Потебня А. Язык и народность // Потебня А. Мысль и язык. - К., 1993. - С.158-185.

розвивалась окремішно та позаконтекстуально. Навпаки, вона співвідносилась з аналогічними теоретичними концепціями західноєвропейської науки, зокрема з концепцією Гюстава Лансона, засновника французької філологічної та історичної школи, який на основі переосмислення спадщини вчених Сент-Бева, Тена та Брунет'єра, вперше в історії західноєвропейських літератур застосував нові важливі методологічні принципи:

- _ детальність інформації, її ґрунтовність і різноманітність;
- _ розгляд творів на історично-культурному фоні епохи;
- _ тісний зв'язок літературних явищ з соціальним життям;
- _ сутнісний аналіз, базований на вичерпній документації.

Акцент на питанні національної специфіки літератури був особливо потрібним в період 20-30-х років. Дослідження М.Калиновича в царині давньоіндійської культури стали важливим етапом у розвитку української науки та новим кроком у становленні українського літературознавства та літературної критики.

У другому розділі "Художній переклад як історико-літературна проблема" розглядається типологічна зумовленість відбору перекладуваних авторів і творів, яка особливо яскраво проявляється на тих етапах історії національної літератури, які характеризуються нестійкістю літературних норм, що ми спостерігасмо в українському літературному процесі означеного періоду. Це пов'язано з переходом до нової стильової формації та деякими кризовими явищами у пануючій поетиці. Тому пошуки відповідних стимулів в інонаціональному літературному розвитку стають особливо актуальними й поживляють перекладацьку діяльність. Таким чином перекладна література органічно залучається до еволюційного процесу оригінальної й певною мірою надолужує недоліки вітчизняного еволюційного потенціалу.

Вибір творів для перекладу був спричинений ситуацією, що склалась у літературно-художньому житті України 20 -30-х рр. До перекладу, в основному, залучаються ті твори, які мають світове значення і повинні продовжувати звучати, оскільки в них закладене те, що володіє істиною і дієвістю завжди і для всіх.⁸

До сьогоденішнього дня діяльність М.Калиновича у царині перекладу була розглянута в єдиній статті проф. Ю.Жлуктенка. Зацікавлення Михайла Калиновича англійською літературою (серед улюблених письменників

⁸ Гадамер Х.-Г. Истина и метод.- М., 1988. - С. 212

Дж.Олдрідж, О.Уайльд) вилилось у блискучі переклади та літературознавчі дослідження творів видатних митців Р.Стівенсона, Дж.Конрада, Г.Уеллса. Кожен з них був етапом англійської літератури, став класиком світової літератури.

Студії над науково-літературознавчою спадщиною М.Калиновича змусили дисертанта ґрунтовно дослідити й літературознавчі аспекти перекладу, що визначаються і різними напрямками роботи М.Калиновича: дослідника, критика, редактора, перекладача. Вивчення перекладу в такому ключі відобразило й якісно доповнило загальну характеристику національного літературного процесу 20-30-х рр. ХХ ст. Важливим при цьому було вивчення принципів вибору М.Калиновичем творів для перекладу систематичності та логічності у доборі авторів, розкриття внутрішньої спорідненості автора і перекладача та збереження індивідуальності перекладача і автора оригіналу. Виходячи з даних настанов, звернення М.Калиновича-перекладача до французьких класиків було закономірним. У його перекладацькому доробку представлені два імені - Анрі де Реньє та Еміль Золя. Звернення перекладача до цих письменників розглядається у контексті його зацікавлення французькою культурою, літературою, мистецтвом та у зв'язку з новими пошуками української літератури. До даного контексту належить також праця "Шляхи новітньої французької поезії".

Перекладацька діяльність М.Калиновича розглядається як функціонально необхідна ланка літературного процесу, оскільки вона сприяла розвитку українського художнього слова, становленню теорії та практики національного перекладу, стилістичному, жанровому, тематичному, культурному збагаченню українського мистецтва.

М.Калинович займався перекладами художньої прози: оповідання, повісті, драматичні твори, що було характерною ознакою його перекладацької праці.

Проблема вибору М.Калиновичем творів та авторів для перекладу українською мовою заслуговує на пильну увагу, оскільки в даному питанні погляди науковця були чітко детерміновані та вмотивовані.

Анрі де Реньє починав як поет символіст, і саме в поезії зародились основні риси його прози: стиль, тематика, емоційність. Тому не випадково перекладач звернувся до ранніх символістських оповідань письменника, переклавши "Рассказ дамы семи зеркал", що був опублікований у журналі "Куранты" 1918 року. На нашу думку, саме мовний стиль, який характеризується особливою економією, винятковим карбуванням, притаманним лише поезії, привернув увагу М.Калиновича. Перекладачі, які працювали над цим самим матеріалом у Росії

(такі як М.Волошин, О.Бич, інші), визначали тексти як особливо важкі для перекладу. Треба віддати належне М.Калиновичу, який впорався з цим матеріалом блискуче, відтворивши специфічний словник автора та зберігши стилістичне плетиво тканини твору. Варто зауважити, що це перший і єдиний переклад, виконаний М.Калиновичем російською мовою, що можна пояснити впливом соціально-культурних чинників.

Виходячи з аналізу творчого доробку М.Калиновича-літературознавця та перекладача, бачимо, що його цікавили модерні пошуки в мистецтві, відтак звернення саме до символістських оповідань французького письменника є цілком вмотивованими. У дисертації відзначається і важливий естетичний момент: переклад оповідання А. де Реньє, опублікований у журналі "Куранты", ілюстрований графічним малюнком Г.Нарбута, який значно доповнив текстове сприйняття твору.

У цьому журналі М.Калинович виступав неодноразово. 1918 року у 4 числі була опублікована його рецензія на патетичну симфонію В.Брюсова "Воспоминание", яка щойно побачила світ ("Гибель Гесперидовых садов", С.13-14). Літературознавець піддав аналізу даний твір у контексті лейтмотивів епохи. Тут виявилась особлива увага дослідника до новітніх шукань світової літератури. Адже В.Брюсов - один з найяскравіших представників символізму, який тісно співпрацював з французькими митцями. Дана стаття М.Калиновича була однією з перших, в якій виокремлювались та розвивались літературознавчі принципи науковця.

Не випадкова у перекладацькій майстерні книга Е.Золя "Французький живопис XIX століття" (1940), яка стала ще одним етапом у розвитку літературознавчих і перекладацьких принципів М.Калиновича, закладених у 20-30-і роки. Переклад означеного твору свідчить про комплексний підхід перекладача до європейської (зокрема, французької) культури, оскільки фонові знання - одна з головних умов досконалого перекладу. Аналіз творчого доробку М.Калиновича підтверджує, що він ніколи не обмежувався одним твором, одним автором, окремо взятим, а маючи за основу порівняльно-історичний метод, широко застосовував його у своїй науковій та перекладацькій діяльності. Такий підхід до розв'язання проблеми у період 20-30-х років вирізнявся на фоні похопливого та поверхового бачення справи. У цьому питанні принципи М.Калиновича співзвучні з принципами неокласичної школи, яка задавала тон науковим студіям того часу, культурному процесу загалом. На основі вивчення

перекладених М.Калиновичем творів, дисертант показує наскільки професійно зрілим був він як перекладач. Науковець дуже ретельно підбирав еквіваленти для перекладного тексту. Це підтверджують спогади М.Рильського та інших науковців, які працювали із видатним філологом.

Ще однією сутнісною рисою Калиновича-перекладача були глибокі фонові знання, які втілювалися у комплексному підході до перекладного тексту. В даному випадку тісно пов'язані Калинович-перекладач та Калинович-літературознавець. Суттєво, що перекладач мав за головне представити на суд українського читача не "голий" текст зарубіжного автора, а відтворити контекст, у якому його легше сприймати інокультурному реципієнтові.

Практично до кожної упорядкованої М.Калиновичем книги перекладів того чи іншого автора, додається ґрунтовна передмова, в якій синтезуються біографія та творчий шлях митця, його світогляд, філософське мислення, соціальне, політичне, культурне тло та аналізуються образи, сюжети, впливи, запозичення, паралелі...

Таким чином можемо твердити, що М.Калинович стояв у перших лавах творців нової української критики (поруч із М.Зеровим, П.Филиповичем, М.Драй-Хмарою, О.Білецьким та ін.).

У дисертації відбита спроба обґрунтувати звернення перекладача до творів Р.Стівенсона, Дж.Конрада, Г.Уелдса у період 1926-1930 рр.

М.Калинович усвідомлював і дотримувався основних вимог перекладацького мистецтва - нова епоха, новий читач потребують нових, якісних перекладів.

На фоні літературної ситуації Англії кінця XIX століття у порівнянні з головними тенденціями розвитку європейської літератури, М.Калинович розкриває взаємозв'язок та наступність трьох письменників.

Романтизм та неоромантизм були найсприятливішими та органічними для української літератури кінця XIX - початку XX ст. Відповідно і переклад творів неоромантичного стилю був фактом природнього розвитку даного стилю в українській літературі.

Аналіз літературної епохи показує, що рецепцію Конрада в українській літературі започаткував саме Михайло Калинович передмовою "Джозеф Конрад" до збірки оповідань "Аванпост прогресу" (К., 1926, переклад С.Вільхового, редакція М.Калиновича). Завдяки цьому у період 20-30-х років творам

Конрада-неоромантика українськими перекладачами та літературознавцями приділялось багато уваги.

Аналізуючи вступні статті М.Калиновича до перекладів в творів класиків західноєвропейських літератур (Стівенсона, Конрада, Уеллса), дисертант робить висновок про те, що вчений, не окремишньо характеризував твори, до яких він писав вступні статті, а досконало знав усю творчість письменника, причому, переважну більшість в оригіналі. Соціокультурний та психологічний аспекти дослідження даного матеріалу дозволили М.Калиновичу об'єктивно розкрити весь спектр особливостей творчого набутку письменників.

Такий підхід до європейських джерел був надто актуальним у 20-30-і роки, особливо у роки літературної дискусії, коли поверховий погляд на Європу деяких молодих літераторів (напр. "гартянина" В.Поліщука та ін.) бачив у ній лише саме "гниття та розклад".

Переклад "Кінця неволі" ще 1928 року дістав надзвичайно високу оцінку О.Бургардта, в якій відзначені основні перекладацькі принципи М.Калиновича: "перекладач, давши переклад, цілком адекватний оригіналові, зберігши нам химерне плетиво його образів, постарався також віддати непорушеною синтаксичну структуру - завдання одно з найважчих. На художність українського перекладу треба звернути увагу, і молоді перекладачі, що схотіли б порівняти

його до оригіналу, мали б величезної вартості матеріал...".⁹ Переклади та літературознавчі дослідження творчості класика англійської літератури Джозефа Конрада, започатковані М.Калиновичем, насправді мали велике значення для українського літературного процесу 20-30-х рр. Йдеться не лише про розширення можливостей та розвиток української мови, а про значення процесу взаємоознайомлення літератур, надто в період пошуковий, відзначений новими явищами. Зіставлення деяких творів Ю.Яновського та Дж.Конрада, окремі висловлювання українського письменника наводять на думку, що Конрадова мариністична проза певною мірою вплинула на творчість українського митця (на рівні сюжету, пригодницьких та екзотичних декорацій, метафорики, ситуацій та реалій).

Вибір перекладачем творів Г.Уеллса, був спричинений випадком. До рук М.Калиновича потрапила книжка, автор якої - "не з першої, на тодішній смак

⁹ Бургардт О. Дж.Конрад "Кінець неволі". Переклад з англ. мови та вступна стаття М.Калиновича // Життя й революція. - 1928. - N X. - С.182-183.

науковця, не з авангардової лави¹⁰ (виділення наше). Проте цей випадок ще раз підкреслює стабільність перекладацьких принципів М.Калиновича:

- спричиненість перекладу , а не ремісницький обов'язок;
- вибір автора вмотивований світоглядною, духовною близькістю письменника і перекладача;
- грунтовна обізнаність з усім творчим доробком письменника та його епохи, що допомагає розкрити особливості кожного перекладеного твору у контекстуальних зв'язках.

Щодо мови перекладів, здійснених М.Калиновичем, то порівняння текстів оригіналу і текстів перекладу дають підстави зробити наступні висновки:

- перекладач достоту відтворив зміст, зберігши при цьому стильові особливості художньої тканини тексту;
- переклад є повноцінним художнім твором (перекладач майстерно володіє українським художнім словом) ;
- на синтаксичному рівні перекладач подекуди пристосовує структуру речень до української традиції;
- назви реалій розтлумачуються в тексті;
- англійські порівняння та фразеологізми вдало замінені українськими відповідниками;
- іншомовні вирази перекладач без змін переносить до українського тексту, даючи пояснення під текстом.

З іншого боку, у перекладі трапляються й певні огріхи: часом пропускаються суто англійські семантичні конструкції, які, принципово не міняють суті твору для українського читача. Але часом (1 чи 2 випадки) такі пропуски невмотивовані.

У контексті літературознавчої та перекладцької діяльності М.Калиновича переклади творів російських класиків займають особливе місце (М.Горький "Вороги" (1939) та А.Чехов "Вишневий сад" (1940). У цьому зв'язку береться до уваги й редакторська робота М.Калиновича над перекладом М.Гоголя "Одруження"(1938).

На нашу думку, саме зовнішній тиск суспільно-політичної реальності змусив Михайла Калиновича працювати з класичними творами російської літератури. Хоча 1940 року, швидше за все, як виняток, він зумів прорватись у

---

¹⁰ Велс Г. Країна сліпих. Переклад та передмова М.Калиновича. - К., 1927. - С. VII.

однотипне літературне річище з перекладом вже згадуваної книги Е.Золя "Французький живопис XIX століття", проблеми якої були у колі постійних зацікавлень науковця.

Змінився і жанр художніх творів, які перекладав М.Калинович - з художньої прози він змістився у драматургію.

Окрім цього, вибір творів А.Чехова та М.Горького був спричинений їх взаємопов'язаністю в тематичному та проблемному аспектах. Проблеми, які підіймалися російськими письменниками ще на початку XX століття, виявилися актуальними в добу панування більшовицької ідеології.

Втім, переклад п'єси А.Чехова "Вишневий сад" був не випадковим навіть за умов тотального тиску і неможливості вибору. Російська література кінця XIX - початку XX століття також розвивалась у контексті новітніх шукань. Чехов, як й інші європейські драматурги, творив нову театральну умовність. Він синтезував у своїх творах національну основу (Гоголь, Островський, Тургенев) з модерними пошуками європейської драматургії (Метерлінк, Ібсен, Гауптман та ін.).

На думку дисертанта, п'єса А.Чехова привернула увагу Калиновича-перекладача також особливістю мовної структури тексту. А.Белій характеризував діалоги "Вишневого саду" та "Трьох сестер" як музику. Великого значення у А.Чехова набуває ритм окремого висловлювання та діалогу загалом. Кожна фраза живе власним життям, але всі фрази підкорені музикальному ритму. Відтворити ритм мови Чехова, який є суттю його п'єс, - одне з найважчих завдань для перекладача, оскільки, коли руйнується ритмічна структура оригіналу, руйнується й основа всієї п'єси. М.Калинович доклав усіх зусиль, щоб ця основа була збережена.

Отже, вибір творів для перекладу був зумовлений співзвучністю пошуків європейських літератур з тим, що спостерігалось в царині української літератури. У часи зміни політичної ситуації М.Калинович знаходить можливості представити українському читачеві те краще з європейських пошуків, що акумулювалось у творах російських письменників. Найголовнішим для нього у перекладацькому мистецтві був розвиток української мови та можливість ще раз довести, що вона здатна відтворити класику найвищого гатунку.

Перекладацька спадщина М.Калиновича є невід'ємною частиною історії української літератури. У період 20-30-х років вона була функціонально необхідною ланкою літературного процесу.

У висновках підводяться підсумки дослідження, оцінюється роль та місце літературознавчої та перекладацької діяльності М.Калиновича в національному літературному процесі 20-30-х років ХХ століття. Аналіз та врахування взаємодії історичних, соціальних і культурних систем, в яких постало і функціонувало будь-яке літературне явище - цей науковий метод М.Калиновича, органічно пов'язаний з методологією неокласиків, довів свою спроможність, втілюючись у його ґрунтовних літературознавчих та перекладацьких працях.

Історико-літературна концепція Михайла Калиновича сформувалась у його літературно-критичних, літературознавчих, перекладацьких працях, стала важливою ланкою національного культурного відродження першої половини ХХ ст. Дана концепція співмірна з інтелектуально потужною концепцією неокласиків, оскільки вони постали з одного джерела (філологічна школа В.Перетца) хоча трансформувалась у самостійну систему.

Історико-літературна концепція М.Калиновича склалася під впливом його світогляду, наукових пошуків, ціннісних орієнтацій, естетичних уподобань, філософських узагальнень, розуміння специфіки мистецтва, літератури. Порівняно з поширеним на той час використанням якогось одного методу (соціологічного, естетичного, формального. ін.), історико-літературна концепція М.Калиновича ґрунтувалась на синтетичному поєднанні декількох методів (історичного, порівняльного, текстологічного, формального, естетичного та інших), що значно розширювало можливості об'єктивної оцінки літературного явища. Дану концепцію можна охарактеризувати як культурно-історичну з елементами естетичного, соціологічного, текстологічного, порівняльного методів.

Публікації по темі дисертації:

1. Проблеми українського перекладу першої половини ХХ ст. // Література. Фольклор. Проблеми поетики. - Вип.2. - К., 1995. - С.53-56.
2. Михайло Калинович та "неокласики": грані перетину // Вітчизна. - N 11-12. - 1996. - С.136-137.
3. Захід та Схід у спадщині М.Калиновича // Київ. - N 1-2. - 1997. - С.161.

Tomenko O.M. Historical and Literary Conception of Mykhailo Kalynovych in the 20s-30s of the XX century. Ukrainian Literature Process Context. Thesis to apply for awarding Candidate of philological Sciences Degree on speciality 10.01.01 - Ukrainian Literature, manuscript, the Taras Shevchenko Kyiv University, Kyiv, 1997.

The thesis is dedicated to the study of the scientific heritage of one of the most noted Ukrainian scholars - Mykhailo Kalynovych (1888 - 1949), particularly the forming and function of his conception including also the aspect of translation studies. The study of national literary attributes in the treatment of M.Kalynovych bears great significance, which includes also the literary translation as historico-literary phenomenon. The scholarly heritage of M.Kalynovych is also thoroughly analyzed, which consist of literary translation from English, French and Russian into Ukrainian and also research based on Eastern and European literatures.

Томенко О.Н. Историко-литературная концепция Михаила Калиновича в контексте украинского литературного процесса 20-30-х годов XX века. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01- украинская литература, Киевский университет им. Тараса Шевченко, Киев, 1997.

Диссертация посвящена изучению научного наследия одного из крупнейших украинских ученых - Михаила Калиновича (1888-1949), в частности становлению и особенностям его историко-литературной концепции. Важное место занимает изучение проблемы национальной специфики литературы в трактовке М.Калиновича, а также художественного перевода как проблемы историко-литературной. Основательно анализируется научно-творческое наследие ученого, состоящее из художественного перевода с английского, французского, русского языков на украинский, а также исследования, построенные на материале восточных и европейских литератур. Анализируются принципы отбора переводчиком художественных произведений и их функциональность в национальном литературном процессе 20-30-х гг. XX века.

Ключові слова: світова література, національна література, історико-літературний процес, художній переклад, національна специфіка, рецепція.

Stu. Oves

Підписано до друку 15.05.97р. Формат 60х84/16.
УМ, друк. арк. 1,0. Обл.-вид. арк. 1,0.
Наклад 100. Зам. 203.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

432430

AB 38.072